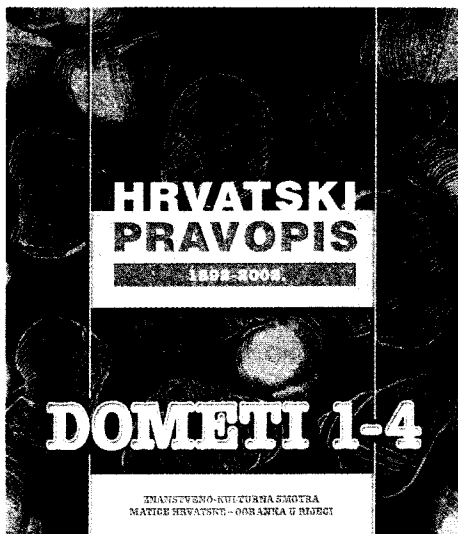

PRAVOPISNI DOMETI

Dobro bi došlo da se napokon može govoriti o novim dometima hrvatskoga pravopisa. Na žalost, još se uvijek ne može. Pravopisni su nam dometi i dalje ondje gdje stoje već godinama, pa i desetljećima, a dometi iz naslova zapravo i nisu dometi, nego Dometi – znanstveno-kulturna smotra Matice hrvatske, Ogranka u Rijeci.

Povodom 110. obljetnice izlaska Hrvatskoga pravopisa Ivana Broza (Zagreb, 1892.) uredništvo je Dometu u 12. godištu, u brojevima 1–4, objedinjenima u jednome svesku, odlučilo progovoriti o stalnome mjestu hrvatske jezične zbilje – pravopisu. Pozvavši prva imena hrvatskoga jezikoslovlja da kažu koju o tome ‘vječitom pitanju’, Uredništvo je prvih 90-ak stranica naslovljenih «Hrvatski pravopis u svjetlu znanstvene riječi» ispunilo člancima Dalibora Brozovića, Radoslava Katičića, Stjepka Težaka, Milana Moguš, Stjepana Babića, Josipa Silića, Ive Pranjkovića, Sande Ham i Nataše Bašić. Kao što je svakomu upućenijem odmah jasno, riječ je o vrhunskim

hrvatskim znanstvenim *oštricama*, ne samo kada je o pravopisu riječ.

Neke od autora moglo se čuti i uživo, na predstavljanju časopisa u Matici hrvatskoj u Zagrebu, 31. svibnja o. g. Predstavljanje je vodio Darko Deković, glavni urednik časopisa, ujedno vrlo zaslužan da su Dometi unatoč financijskim poteškoćama uopće otisnuti, doduše s dvije godine zakašnjenja (12. godište i 110. obljetnica podrazumijevaju godinu 2002.).

Najveća vrijednost toga događaja svakako je činjenica da su za istim stolom sjedili inače suprotstavljeni, katkad i oštro suprotstavljeni pravopisni stručnjaci: N. Bašić, D. Brozović, S. Ham, I. Pranjković i J. Silić.

‘Sukoba’ nije izostalo, no njegovi su razmjeri bili sasvim prihvatljivi; govorilo se o tezama i činjenicama, a ne o osobama, nitko nikoga nije vrijeđao, iako je bilo olako izrečenih tvrdnja, a i ometanja i oduzimanja riječi. Svakako treba pohvaliti voditelja predstavljanja koji je svako upadanje u riječ odlučno prekinuo.

Prva govornica bila je Nataša Bašić koja je postavila, kako je sama rekla, ‘temeljna pitanja svakoga pravopisa’: prvo, pitanje jezika: za koji se jezik piše, odnosno koja je njegova supstancija; drugo, koji je korpus na kojem se on (jezik, a zatim i pravopis) temelji. Pritom je naglasila da je Brozov pravopis polazio od ‘istočnohercegovačke novoštokavštine’, a korpus nije izlazio iz okvira pučke književnosti. Čim bi zašao u druge funkcionalne stilove, i pravopisna bi se pravila mijenjala. Treće je spomenuto pitanje jezične politike. U trenutku pisanja Brozova pravopisa cilj je bio ujediniti zagrebačku i beogradsku jezičnu sredinu, a to je značilo da je ‘trebalo zaboraviti sve one činjenice koje se nisu mogle upotrijebiti za gradnju zajedničkoga pravopisa’. Prvo je izlaganje bilo znakovito i za sva ostala; ono je doprinijelo razumijevanju trenutnoga stanja u svjetlu po-

vijesnih događaja, kao što su i izlaganja koja su slijedila objasnila pravopisna rješenja bilo sa suvremenoga bilo s povijesnoga motrišta, ali o novim dometima u pravopisnoj normativistici, koja javnost uostalom najviše i zanima, još uvijek ne može biti ni riječi.

Drugi je govornik bio Ivo Pranjković, koji je unio novu dinamiku u izlagački tijek time što, kako je najavio, nije želio govoriti o svome prilogu, već osvrnuti se na priloge drugih autora. Uvodno je ustvrdio da je Brozov pravopis 'od svih vukovskih knjiga najmanje upitna', što potvrđuje i činjenica da je 'najviše rješenja zadržano do današnjega dana'. Zatim se zaustavio na tekstu D. Brozovića i istaknuo da D. Brozović sam kaže da je 'lingvistički opravdanije pisati *neću* nego *ne ću*', a ipak se zalaže za rastavljeno pisanje. Potom se I. Pranjković osvrnuo na neke tvrdnje S. Babića, S. Ham i N. Bašić. Između ostaloga, ustvrdio je da se ne može prihvatiti pravopis koji bi pravilo o pisanju *e* iza "pokrivenoga" r 'izokrenuo naopačke' te da se u pravopisu ne može pristati na 'kvazitradicijske razloge' jer bismo prema tim razlozima danas trebali upotrebljavati gramatičku, a ne logičku interpunkciju.

Najavivši da se želi osvrnuti na 'lajt-motiv svih napisa o pravopisu' – sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, J. Silić izjasnio se da je prijedložni izraz u frazemu *na smrt* preplašiti zapravo prilog pa ga tako i piše: *nasmrt*. O istoj je temi pisala S. Ham u članku «Pravopisu – ponosu! ili Pravopisu – po nosu!» (Jezik, 4/47, 2000., str. 134.–152.), pa je članak u ovome, ali i u drugim izlaganjima (ponajprije Pranjkovićevu), više puta spomenut, katkad i nepromišljeno oštro, kao da je u njemu uzrok pravopisnih nesuglasica, a ne upravo suprotno: jedno od rijetkih, vrlo suvislih i sustavnih objašnjenja istih. Osim toga, J. Silić je komentirao i pravila o jednačenju suglasnika i "pokrivenome" r: 'Ako pišemo *izvadci*, moramo pisati i *sudci*;

ako govorimo *vrijeme*, treba i *vrijemena*, a ako govorimo *privrijediti*, treba i *privrjeda*.' 'Pravopis ne smije ići ispred, nego iza jezičnih zakona', zaključio je.

Potom je red došao na Sandu Ham koja je rekla da odustaje od onoga što je namjeravala govoriti, jer se mora braniti od napada. Riječ je tada 'preuzeo' I. Pranjković, jer – kaže – nikakva napada nije bilo. Burno ozračje ubrzo se je smirilo zahvaljujući odlučnom pozivu voditelja da govornici ne upadaju jedni drugima u riječ. S. Ham pozvala je zainteresirane da pročitaju njezin članak kako bi se i sami uvjerali da je članak rasprava o srastanju prijedložnih izraza unutar frazema, i ništa više (ni manje) od toga. Vrijeme je iskoristila kako bi još jednom argumentirala tezu da se primjeri poput *nizdlaku* i *nasmrt* ne mogu prihvatiti kao prilozi. Naime, sve riječi, pa tako i prilozi, osim u kontekstu izričaja, svoje značenje imaju i izvan njega. Npr. glagol *ići* može se tumačiti u okviru frazema, ali i izvan njega zadržava svoje samostalno značenje. Jednako je i s riječima *niz* i *dlaka*, no "nova riječ" *nizdlaku* izvan navedenoga frazema nema samostalnoga značenja. *Nizdlaku* ništa ne znači, i stoga i nije samostalna leksička jedinica. S. Ham osvrnula se je na još nekolicinu tvrdnji koje je smatrala netočnima.

Posljednji govornik bio je D. Brozović koji smatra da se je nepotrebno digla prašina o tobožnjoj zabrani Anić-Silićeva pravopisnoga priručnika 1992./1993. kada je priručnik, kao uostalom i rječnik Rudolfa Filipovića, zbog nepromijenjena naziva "hrvatsko-srpski jezik" povučen iz prodaje, a to je daleko od bilo kakve zabrane. 'Nitko tko je imao taj pravopis nije tada uhapšen', kaže Brozović. S ovih 'sociolingvističkih', brzo se je vratio 'uskolingvističkim' temama: pitanju interpunkcije, koje je u Novome Sadu riješeno tako da se između romansko-engleskoga i germansko-slavenskoga

osmislilo treće rješenje, 'jedinstveno u slavenskome svijetu'. Jednačenje suglasnika pak, kaže Brozović, ne treba provoditi u oblicima *zadatici, pogodci*, ni izgovorno, ni pravopisno. Naime, glas [t] ne jednači se potpuno te je izgovor istovjetan onomu koji se primjerice u talijanskome ostvaruje kao "dug suglasnik". Osvrnuo se i na izgovor je iza skupa suglasnik + r, te je ustvrdio da je netočno da Babić–Finka–Mogušev pravopis zahtijeva *vrijeme – vrjemena*.

D. Brozović ujedno je bio i posljednji govornik na predstavljanju koje je podijelilo i slušatelje. Oni su, kao i govornici, bili nesuglasni u pravopisnim razmišljanjima, ali i u procjeni samog događaja, te je jedan gospodin usred izlaganja ogorčeno uzviknuo: *Kakvo je ovo predstavljanje časopisa?! Je li ovo rasprava ili predstavljanje?!*, dok je drugi po završetku događanja veselo zaključio da je bilo odlično, jako zanimljivo. Nakon jednoga od izlaganja, dok se gromoglasno pljeskalo i pružala podrška upravo izgovorenim tezama, netko je pjesnički zavapio: *Pa ovo je rat!*

Iz svega što se toga ponedjeljka moglo čuti sasvim je očito da se konačna, a još manje jednoglasna pravopisna rješenja ne mogu uskoro očekivati, barem ne među sustručnjacima. A kako stoje suvremena pravopisna promišljanja, mnogo bolje no na samom predstavljanju može se vidjeti u najnovijim Dometima, gdje zainteresirane očekuje:

O pravopisima općenito, a o hrvatskima posebno (D. Brozović), Pogled iskosa na hrvatsko pravopisanje (R. Katičić), Napokon hrvatski pravopis (S. Težak), Udari na Hrvatski pravopis (M. Moguš), Za rješenja kakva su u Hrvatskome pravopisu govore razlozi (S. Babić), Dvije-tri načelne o kompetencijama pravopisa (J. Silić), Opća načela sastavljenoga i nesastavljenoga pisanja (I. Pranjković), Sastavljeno ili rastavljeno pisanje prijedložnih izraza unutar frazema (S. Ham), Hrvati su pola tisućljeća pisali grješnik, pogrješka, strjelica (S. Babić), Brozov pravopis i njegovi nastavljači (N. Bašić).

Sandra Hamović

DRUGI RUKOPISNI RAT KAKO JE TOŠKI

Dragi naši suradnici i čitatelji, svoje nam radove, pitanja, prijedloge pa ako treba i kritike, ubuduće može slati i e-poštom na e-adresu: sanda.ham@os.htnet.hr

Adresa uredništva ostaje ona ista, zagrebačka, tako da su se uvođenjem e-pošte mogućnosti komunikacije između Jezika i suradnika i čitatelja samo povećale i poboljšale.

Nadamo se da ćete se poslužiti ovom dodatnom mogućnosti i da će naša, ionako dobra suradnja, od sada biti još bolja.

DRUGI RUKOPISNI RAT

U prošlom Jezikovu broju, poglavito u članku o pravopisnom ratu, potkralo se mnoštvo korekturnih pogrješaka.

Razlog su tomu neočekivana zbivanja zbog kojih je Jezik imao samo četiri dana da od rukopisa postane časopisni broj koji čitateljima ide u ruke, a u toj brzini nije bilo vremena za uobičajenu i pozornu korekturu.

Jezik nije bio u rukama naše korektoriće tako da nema njezine krivice ni zbog jedne pogrješke.

Stjepan Papić